

**SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ŞİDDET GÖREN
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK ALINACAK ÖNLEMLERE VE EĞİTİM
UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELERİ***

**PRİMARY SCHOOL TEACHER CANDIDATES VIEWS AND
OPINIONS ABOUT TAKING MEASURES AND EDUCATIONAL
PRACTICES FOR STUDENTS SUBJECTED TO VIOLENCE**

*İbrahim Halil YURDAKAL***

*Mehmet SOYUÇOK****

Özet:

Bu araştırmada, arkadaşlarından ya da yakın çevresinden şiddet gören öğrencilerin nasıl belirlenebileceği ve buna yönelik ne gibi önlemler alınabileceğine yönelik sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini iki devlet üniversitesinin eğitim fakültelerinde eğitim gören toplam 359 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan 4 sorudan oluşan açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır. Analiz sonucu temalar ve kodlar oluşturulmuş, sonuçlar alıntılarla desteklenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının şiddetin önlenmesine ilişkin teorik boyutta yeterli bilgi sahibi oldukları ancak uygulama boyutunda yetersiz kalacaklarına yönelik görüş bildirdikleri görülmüştür. Öğretmen adayları, öğrencilerin şiddete maruz kaldıkları durumlarda öncelikle konunun araştırılması gerektiğini, şiddete yönelik kesin bulgular olduktan sonra konu hakkında çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmen adaylarının şiddete maruz kalan öğrenciler için hangi kurum ve kuruluşlara başvurulacağına, ne gibi önlemler alınacağına, aileler ile yapılacak çalışmalara ve şiddet durumunda uygulanması gereken müdahalelere ilişkin yeterli düzeyde bilgi sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Eğitimde Şiddet, Öğretmen Adayları, Nitel Araştırma, İçerik Analizi.

* Bu çalışma 29-31 Mayıs 2014 tarihleri arasında, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından düzenlenen “USOS 2014 - 13. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu”nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Eğitimi ABD - Denizli iyurdakal@pau.edu.tr

*** Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi İlköğretim Bölümü Sınıf Eğitimi ABD - Bursa msoyucok@uludag.edu.tr

Abstract:

İn this research primary school candidates' views and opinions about taking measures for students subjected to violence, diagnose violence cases and educational practices needs to be done were investigated. The study is a qualitative research designed as a survey method. Participants were 359 pre-service students studying at 2 state universities. An open-ended questionnaire which was developed by the researchers and consist 4 questions was used to investigate teacher candidates views and opinions. The qualitative data gathered through the survey were typed and exposed to content analysis. Related codes were then grouped under certain themes based on which interpretations were made. The results revealed that teacher candidates have sufficient knowledge about theoretical dimension for the prevention of violence, but their views showed that they have got inadequate knowledge about implementation of prevent the violence. Teacher candidates views shown that in violence situations first thing to me made is investigate the case after that educational or other implementations were has to be done. In addition candidates known to institutions and organizations that resort for violence situations, what measures will be taken and preventations for violence cases.

Key words: Violence, Violence in Education, Teacher Candidates, Qualitative Research, Content Analysis.

GİRİŞ

Eğitim-öğretim faaliyetlerini etkileyen birçok etmen bulunmaktadır. Bu etmenler eğitim faaliyetlerinin başarılı ya da başarısız olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır. Fiziki ve psikolojik yönden öğrencilerin kendilerini rahat hissetmedikleri ortamlarda etkili eğitim-öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmek öğretmenler için zorlu bir süreçtir. Etkili eğitim-öğretim ortamı sınıfların öğrenci sayısına, öğrencilerin yaşlarına, fiziksel ve zihinsel özelliklerine, öğretmenin özelliklerine vb. etmenlere göre değişiklik arz etmektedir. Bu bağlamda etkili bir eğitim-öğretim ortamı hazırlamak öğretmenlerin öncelikli görevlerindedir. Okullarda fizikî ortamın düzenlenmesine ilişkin ideal ölçütler ve standartlar henüz geliştirilememiştir (Işık, 2004'den aktaran Türkmen, 2004). Bu açıdan bakıldığında etkili bir eğitim-öğretim faaliyeti için öğrencilerin fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olmaları gerekmektedir. Eğitim-öğretim ortamını, olumlu ya da olumsuz etkileyen birçok unsur vardır. Eğitim-öğretim çevresini etkileyen olumsuz unsurları sağaltmada öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu sorumluluğu yerine getirirken öğretmende bazı kişisel ve mesleki özelliklerin bulunması gerekir. Öğretmenden beklenen mesleki özellikler; alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültürdür. Eğitim-öğretim süreçlerinde öğrenciye kazandırılmak istenilen edimlerin etkili bir şekilde oluşması için eğitim-öğretim ortamlarının da buna uygun yapılandırılması gerekmektedir. Bu gerekçeyle öğretmenin

öğrencilerin durumunu göz önünde bulundurup gerekli önlemleri alması gerekir (Çelikten vd., 2005).

Eğitim-öğretim ortamlarına çeşitli çevrelerden birbirinden farklı özelliklere sahip öğrenciler gelmektedir. Öğrenciler yetiştikleri çevrenin özelliklerini sınıf ortamına getirir ve bu özellikler, sınıf iklimini değiştiren, dönüştüren ve hatta bozan bir etkiye sahip olabilir. Bazen de sınıfta içine kapanık derse katılmayan, konuşmayan, öz-yeterliliği düşük bir şey yapmaktan kaçınan bireylerin olmasına da neden olabilir. Öğrencilerdeki olumsuz durumların fark edilmesinde, gerekli önlemlerin alınmasında ve çevrenin bozucu etkilerini değiştirmede öğretmenin rol ve sorumlulukları vardır (Sünbül, 1996). Öğretmenin temel görev ve sorumluluklarından birisi de öğrenciyi tam olarak tanımasıdır. Öğretmenlerin eğitsel faaliyetlerde baş etmesi gereken konulardan birisi de istenmeyen davranışlardır. Okuldaki eğitsel çabaları engelleyen her türlü davranışa istenmeyen davranış denilmektedir (Başar, 1994). Bu tür davranışlar eğitim sürecini olumsuz etkilemekte ve istenilen amaca ulaşmada öğretmenlere zorluklar çıkarmaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren öğrenci davranışları okulda istenmeyen davranışlar arasında yer almaktadır (Öğülmüş, 1995). Şiddet, hiddetli duygu ya da onu ifade etme ya da yoğun kavgacı ya da kızgın ve sıklıkla yıkıcı hareket ya da güç ya da çarpıtma, ihlal etme ya da önemli konulara saygısızlık etme yoluyla incitme biçiminde tanımlanmaktadır (Korkut, 2004). Ünsal (1996)'a göre şiddet insanların bedensel bütünlüğüne karşı dışarıdan yöneltilen sert ve acı verici bir davranıştır. Özcebe vd., (2005) şiddeti bireyin yaralanma ve ölümüne neden olan ya da gelişmesini engelleyen fiziksel, psiko-sosyal veya cinsel olarak uygulanan kasıtlı davranışlar” şeklinde tanımlamaktadır (Özmen ve Küçük, 2013).

Günümüzde devamlılığı olmasına rağmen eğitim-öğretim süreçlerinde önemsenmeyen şiddet ve akran zorbalığını (Lajoie vd., 1997), Dünya Sağlık Örgütü; “Fiziksel ya da psikolojik gücün kişinin kendisine, bir gruba veya topluluğa karşı yöneltilen, yaralama, ölüm, psikolojik zarar, gelişim bozukluğu veya yoksun bırakmaya yol açacak veya açma olasılığı olan eylemlerin bilinçli olarak gerçekleştirilmesi veya bu eylemlerde bulunmakla tehdit edilmesi olarak tanımlamaktadır (WHO, 2014). Rigby (2008) ise şiddeti kişilerarası ilişkilerden doğan ve kişiler arasında yaşanan orantısız güç olarak tanımlamaktadır. Şiddet tanımında dikkat edilmesi gereken nokta taraflar arasında güç dengesizliğinin olmasıdır. Benzer güçlere sahip öğrencilerin birbirlerine fiziksel kuvvet uygulamaları özellikle ilkökul düzeyinde enerjilerini boşaltmalarını sağlayan bir “oyun” olarak nitelenebilir (Olweus, 1993). Bu bağlamda şiddet olgusunu tanımlarken özellikle şiddetin ne amaçla yapıldığına bakılmalıdır. İki taraf arasındaki şiddet fiziksel ve psikolojik tacizi (rahatsızlığı) içeriyor ise bu durum şiddet olgusu olarak tanımlanabilir (Eleni, 2014, s. 269). Tanımlardan yola çıkılırsa şiddetin olduğunu iddia etmek için gücü elinde bulunduran kişi ya da grupların karşı

tarafa ya da gruba şiddet olarak tanımlanabilecek bir eylemde bulunmasının dışında karşı tarafa yapmak istediği veya yapacağını söylediği eylemlerinde şiddet tanımına girdiği söylenebilir.

Şiddet ile ilgili bir diğer kavram ise aile içi şiddettir. Aile içi şiddet bir kişinin eşine, çocuklarına, anne babasına, kardeşlerine ve/veya yakın akrabalarına yönelik uyguladığı her türlü saldırgan davranıştır (Şahin ve Dişsiz, 2009). Aile içi şiddete maruz kalan öğrenciler bu olumsuz durumu okula taşımakta ve bu durum eğitsel başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Akademik başarının yanı sıra bu tip aile içi şiddete maruz kalan öğrenciler bu olumsuz davranışı diğer arkadaşlarına da yansıtmaktadır.

Şiddet olgusu günümüzde hem ülkemizde hem de dünyada özellikle okullarda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Şiddet olgusunun günümüzde yaygınlığı bilinen bir gerçek olmakla birlikte bu yaygınlık kültürel normlara ve çocukların gelişimsel çağlarına dayalı olarak yapılan tanımlamalara göre değişkenlik göstermektedir (Hay, Payne ve Chadwick, 2004, s. 95). Bu yaygınlığın yanı sıra şiddet çocuklar üzerinde birçok olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Song, 2006, s. 3). Furlong ve Morrison (2002)'a göre okulda şiddet okul iklimi üzerinde olumsuz sonuçlar üreten, öğrencilerin öğrenme süreçlerine zarar veren, onların gelişimlerini engelleyen saldırgan ve suç benzeri davranışlardır (Kızmaz, 2006).

Eğitim öğretim sürecinde ailelerinden ya da arkadaşlarından şiddete maruz kalan öğrenciler bulunmaktadır. Araştırmalara göre şiddet gerek şiddeti uygulayanlarda gerekse şiddet görenlerde uzun vadede duygusal sorunlara yol açmaktadır (Swearer vd., 2001, Limber, 2006; Jimerson vd., 2010). Şiddete maruz kalan çocuklarda akademik, fiziksel ve sosyal gelişim boyutlarında problemler görülebilir. Sosyal öğrenme kuramı, ebeveynlerinden şiddet gören çocukların model alma yoluyla şiddet davranışlarını öğrenmekte olduğunu ve çatışma durumunda şiddete başvurmadan çatışma çözme becerisini kullanamadıklarını vurgulamaktadır (İbiloğlu, 2012). Araştırmalara göre şiddet davranışlarını engellemenin en önemli adımı erken müdahaledir (Kütük, 2008). Okullarda erken müdahale konusunda en büyük sorumluluk sınıf öğretmenlerine düşmektedir. Erken müdahalenin yapılmadığı durumlarda çocukların büyümesiyle tehlike de büyür ve çok büyük toplumsal sorunlara yol açan bireylerin yetişmesine neden olabilir.

Şiddetin süreklilik arz etmesiyle zorbalığa dönüşen şiddet okul iklimini dolayısıyla da öğrenme ortamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Şiddet davranışları sadece okulda olan bir durum değildir. Aile içi şiddetin okula yansımaları da vardır. Aile içi şiddet sadece eşler arasında meydana gelen bir durum olmayıp tüm aile bireylerini de kapsayan bir kavramdır (Bayındır, 2010). Bu şiddet vakalarına fark edecek ve olumsuz sonuçlarını en aza indirecek olan okul yöneticileri ve öğretmenlerdir. Her ne kadar öğrenciler

arasında yaşanan şiddet olaylarına en yakından şahit olan öğrenciler olsa da birçok şiddet vakasının aslında öğrenciler arasında şiddet olarak adlandırılmadığı görülmektedir (Graham ve Juvonen, 1998). Şiddetin sıklığı ve şiddet sürecinde öğrencilerin yaşadıkları ile ilgili bilgi edinmede en gerçekçi veri kaynağı doğal okul ortamında yapılan davranışsal gözlemlerdir (Craig ve Pepler, 1997: Salmi valli. Lagerspetl. Bjorkqvist. Oestemlan. ve Kaukiainen. 1996'den akt. Espelate ve Napolitano, 2003, s. 169). Bu bağlamda okul yöneticileri ve öğretmenlerin şiddeti önleyecek ve öğrenme ortamlarının olumsuz yönlerini olumluya çevirecek yeterliliğe sahip olup olmadığı sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu yeterliliğe sahip öğretmenlerin yetişmesi için eğitim fakültelerine ayrı bir görev düşüyor. Cohn ve Canter (2002)'a göre araştırmalar öğretmenlerin %25'inin şiddete duyarız kaldıklarını, sadece %4'lük bir kesimin şiddet durumlarına müdahale ettikleri görülmektedir.

Şiddet konusunda yapılan araştırmalara bakıldığında Çinkır ve Karaman-Kepenekçi (2003) öğretmenlerin şiddet davranışlarını bireysel uğraşlarıyla, okul yöneticilerinin ise şiddet uygulayan öğrencilere sözlü uyarıda bulunarak önlediklerini ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca yapılan çalışma da eğitimciler zorba davranışları önlemek için öğrencilerinin sorunlarıyla yakından ilgilenilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Şarlayan (2008) okul yöneticilerine ve öğretmenlerle yaptığı çalışmada öğretmenlerin şiddet vakalarının genellikle okul dışında olduğunu, yöneticilerin ise şiddetin hem okulda hem de okul dışında gerçekleştiğini belirttikleri görülmektedir.

Yurtal ve Cenkseven (2007) "İlköğretim Okullarında Zorbalığın Yaygınlığı ve Doğası" başlıklı çalışmalarında İlköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığını, türlerini, yaşandığı yerleri, yaşanma zamanlarını ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda en sık karşılaşılan zorba davranışların, itilmek, küfür, lakap takma, alay edilme, elbise ya da eşyalara zarar verme ve dedikodu olduğu ayrıca zorbalığın en çok yaşandığı yerin okul bahçesi, en fazla yaşandığı zamanın ise okul çıkışları olduğu saptanmıştır.

Demirtaş ve Ersözlü (2007)'nün yapmış olduğu çalışmada okul ortamındaki kültür ile okulda görülen şiddet davranışları arasındaki ilişki incelenmiş araştırma sonucunda okul kültürü ile öğrencilerin şiddete başvurma davranışları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Ayrıca çalışma sonucunda işbirlikçi liderlik, öğretmen işbirliği, mesleki gelişme, amaç birliği ve mesleki destek arttıkça öğrencilerdeki şiddet yönelimli davranışların azaldığı tespit edilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (2008) (EARGED)'nin yürütmüş olduğu çalışmada; her dört öğrenciden biri genel olarak, yaşam içinde şiddete maruz kaldığı, öğrencilerin en fazla şiddet içerikli davranışı arkadaşlarından gördüğü,

öğrencilere göre şiddeti önlemek için yapılması gereken en temel ve öncelikli tedbir olarak aile eğitimine önem vermek olduğunu belirttiği sonucuna varılmıştır.

O'Connell, Pepler ve Craig (1999) çalışmasında okul bahçesinde öğrenci davranışlarını kayıt altına alınarak akran gruplarını incelemişlerdir. Bu çalışmada zorbalık durumlarının yaşandığı anlarda akranların %54'ü bu durumu izlediği, %21'i aktif olarak fiziksel ya da sözel saldırıyla zorbaya destek olduğu ve %25'i ise zorbalık uygulananlar adına müdahalede bulunarak onları desteklediği belirlenmiştir.

Kartal ve Bilgin (2009) 'in ilköğretim okullarında yaşanan zorbalığa dair ilköğretim öğrencileri ile ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin görüşlerine başvurdukları çalışmada; Öğrencilerin en yüksek oranda sözel zorbalığa ve fiziksel zorbalığa maruz kaldıklarını, öğrenci raporlarına göre en yüksek oranda zorbalığı erkeklerin yaptığı, zorbalığın en çok bahçede yapıldığını bulgulamışlardır.

Craig (1998) farklı sınıf seviyelerinde zorbalık durumunu çeşitli ölçeklerle incelediği çalışmasında sınıf seviyesi ilerledikçe fiziksel saldırının azaldığı bunun tersine olarak sözel saldırının ise arttığını ortaya koymuştur. Bilgiç ve Yurtal'ın (2008) ilköğretim okulunun 4. ve 5. sınıf öğrencilerine uyguladığı çalışmada zorbalık eğilimi olan, zorbalığa maruz kalan ve zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin sınıf iklimine ilişkin algıları incelenmiştir. Zorbalığa karışmayan öğrencilerin daha olumlu sınıf iklimi algıladıkları ve bu öğrencilerin öğretmenlerini daha paylaşımcı, rahatlatıcı ve paylaşımcı olduklarını gördüklerini ve öğretmenleriyle daha olumlu ilişki kurdukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Beaudoin ve Roberge'in (2015) yaptığı çalışmada 4. 5. ve 6. sınıf öğrencilerine göre göre zorbalığın en çok meydana geldiği yerler okul bahçesi ve okul servislerinde görülmekteyken, 7. sınıftan 12. sınıfa kadar öğrencilere göre çeşitli alanlarda zorbalığın görüldüğünü belirtmişlerdir. Zorbalığın daha çok yetişkin denetimin hiç olmadığı ya da az olduğu yerlerde olduğu öğrenci görüşlerine göre belirlenmiştir.

Saliceti (2015) yapılan çalışma ve deneyimlerden yola çıkarak zorbaların güçlerini kötüye kullanarak liderliklerini sürdürmeye çalıştıklarını ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra araştırmacı zorbaların hiçbir şeyden korkmadıkları ve kuralları neredeyse hiç uymayarak, kavgacı olduklarını belirtmiştir. Ayrıca bunlar daima otorite, ebeveyn ve öğretmenleri sorgulamaktadırlar. Okul performansları başlangıçta yeterli olmasına rağmen zamanla bu yeterliliğin azaldığı da ortaya konmuştur. Saliceti (2015) çalışmasında okullarda öğrencilerin ihtiyaçlarını anlamak için onları dikkatlice izlenmesi gerektiğini ve böylece hiçbir öğrenciyi etiketlemeden

bütün öğrencilerden bağımsız şekilde öğrenme engellerini kaldırarak tüm olası destekleri beraberinde getirilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının arkadaşlarından ya da ailesinden şiddet gören öğrencilere yönelik ne gibi önlemler alabileceklerine dair görüş ve düşüncelerini belirlemek ve değerlendirmektir. Belirlenen genel amaç doğrultusunda üç alt problem belirlenmiştir:

1. Sınıf öğretmeni adaylarının öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarına nasıl anlayabileceklerine ilişkin görüş ve düşünceleri nasıldır?

2. Sınıf öğretmeni adaylarının arkadaş çevresinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemlere ilişkin görüş ve düşünceleri nasıldır?

3. Sınıf öğretmeni adaylarının, ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemlere ilişkin görüş ve düşünceleri nasıldır?

1. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve veri analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Sınıf öğretmeni adaylarının eğitim-öğretim sürecinde şiddete yönelik görüşleri, öğrencilerin şiddet gördükleri durumlarda yapacakları uygulamalara ve şiddet durumlarında alınacak önlemlere ilişkin görüşlerinin incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma ayrıntılı ve derinlemesine veri toplama, katılımcıların bireysel algılarını, deneyimlerini ve bakış açılarını doğrudan öğrenme, mevcut durumları anlama ve açıklama amacı taşıyan bir yaklaşımdır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün ve Karadeniz, 2009). Merriam'e (2013) göre nitel araştırmalarda araştırmacılar, insanların deneyimlerini nasıl değerlendirdiklerini, yorumladıklarını, deneyimlerine nasıl anlamlar yüklediklerini ve dünyalarını nasıl kurguladıklarını anlamlandırmayı amaçlarlar. Çalışmada nitel araştırmalardan durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırmasını içeren bütüncül bir nitel araştırma modelidir (Öztuna Kaplan, 2013).

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada iki devlet üniversitesinden 1. ve 4. sınıf, sınıf öğretmeni adayları örnekleme dâhil edilmiştir. 1. ve 4. sınıfların seçilme nedeni lisans eğitiminin başında ve sonunda görüşlerin değişip değişmediğini belirlemektir. Çalışmada toplam 379 öğretmen adayına ulaşılmış ve açık uçlu soru formu uygulanmıştır. Yirmi öğrenci formu doldurmadığından ya da eksik doldurduğundan formları işleme alınmamıştır. Örneklemin 94'ünü erkek, 265'ini ise bayan öğretmen adayları

oluşturmaktadır. Alıntılarının yanında katılımcılar “(134, K, 1), (182, E, 4)” şeklinde belirtilmiş olup 134; kaçınıcı denek olduğunu, K kadın, E ise erkek olduğunu, 1 veya 4 ise sınıf düzeyini göstermektedir. Katılımcılara ilişkin tablo şu şekildedir.

Tablo 1: Örneklemeye İlişkin Veriler

Üniversite	Sınıf düzeyi	Sayı	Cinsiyet
A Üniversitesi			
	1.sınıf	92	
	4. sınıf	86	
Erkek			59
Bayan			119
B Üniversitesi			
	1.Sınıf	94	
	4. sınıf	87	
Erkek			37
Bayan			144
Toplam		359	

Veri Toplama Araçları

Araştırmada sınıf öğretmeni adaylarının eğitim-öğretim sürecinde şiddete yönelik görüşleri, öğrencilerin şiddet gördükleri durumlarda yapacakları uygulamalara ve şiddet durumlarında alınacak önlemlere ilişkin görüşlerini belirlemek için araştırmacılar tarafından hazırlanan açık uçlu soru formu kullanılmıştır. Açık uçlu soruların en önemli avantajı, deneklerin spontane olarak verdikleri yanıtların belirlenmesi ve dolayısı ile kapalı uçlu sorularda meydana gelen önyargıların ve yanılgıların bu tipte sorularda verilen cevaplara karışmasının engellenmesidir (Reja vd., 2003). Soru formunun hazırlanmasında öncelikle literatür taranmış ve konu ile ilgili 6 sorudan oluşan bir soru formu hazırlanmıştır. 6 sorudan oluşan soru formu 2 öğretmen adayı ve 2 öğretim üyesinin görüşleri doğrultusunda 4 soruya indirilmiş ve kişisel bilgi formu eklenilerek son halini almıştır.

Veri Analizi

Verilerin analizinde açık kodlama yöntemine başvurulmuştur. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından satır satır okunmuş ve araştırmaya ilişkin kodlar belirlenmiştir. İlişkili kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalardan yola çıkılarak yorumlamalar yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini hesaplamada Miles ve Huberman'ın (2015, s. 64) oluşturduğu güvenilirlik formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmıştır. Birinci soru için güvenilirlik katsayısı .84, ikinci soru için .95 Üçüncü soru için .86 Dördüncü soru için ise .98 olduğu tespit edilmiştir.

2. BULGULAR

2.1. Öğrencilerin Şiddete Maruz Kalma Durumunu Anlama

Araştırmanın birinci alt problemine yanıt vermek amacıyla “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” teması oluşturulmuş. Bu temanın ortaya çıkmasını sağlayan kodlar şunlardır: 1. sınıf içinde veya dışındaki davranışlara bakma (n=145), 2. el yüz gibi görülebilir darp izlerine bakma (n=77), 3. psikolojik durumlarını analiz etme (n=38), 4. öğrenci ile konuşma (n=65), 5. Öğrencinin çevresi ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerine bakma (n=30). Araştırma kapsamında 4 öğretmen adayı bu konuda fikrim yok yanıtını vermişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” temasının “sınıf içinde veya dışındaki davranışlara bakma” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Öncelikle çocuğun arkadaş çevresinde şiddet eğilimi olup olmadığına bakırım. Çünkü aile içinde şiddete maruz kalan çocuklar çevrelerine saldırgan davranışlarda bulunurlar (19, K, 1).”, “Öğrencim fazla çekingen ve en ufak bağırma, gürültü gibi bir durum olduğunda irkiliyorsa buna benzer durumlarda öğrencimin şiddete maruz kalmasından şüphelenirim (33, K, 1).”, “Ona doğru yöneldiğimde sürekli ürkiyorsa, ona şiddet uygulayacağımdan korkuyorsa, durup durup ağlıyorsa, sürekli düşünceli ve agresifse ya da arkadaşlarına karşı şiddet eğilimi varsa bu ve bunun gibi belirtilerle anlayabilirim (37, K, 1).”, “Öğrencinin sınıf içerisindeki davranışlarından konuşmalarından anlayabiliriz (173, K, 4).”, “Sınıf ortamında sessiz ve içine kapanık davranışlar sergilerse dikkatimi çeker (195, K, 4).”, “Sınıf içerisindeki öğretmen ve arkadaşlarına karşı olan davranışlarından anlaşılabilir (337, K, 1).”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre öğretmen adayları şiddete maruz kalan çocukları belirlemede en çok sınıf içi ve dışındaki davranışlarda anlayabileceklerini belirtmişlerdir. Özellikle şiddete maruz kalan çocukların arkadaş çevresinde şiddet uygulamaya daha yatkın olduklarını ya da bunun tam tersi olarak pasif, çekingen ve ürkek davranışlar gösterdiklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” temasının “el yüz gibi görülebilir darp izlerine bakma” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Vücudunda morluk veya şişlik olup olmadığına bakarak anlayabilirim (11, E, 1).”, “Öğrencinin vücudunda kolunda, yüzünde morarma vb. görülürse fiziksel şiddete maruz kaldığı anlaşılabilir (43, K,

1).”, “Vücudun el yüz kol gibi görünür yerlerinde darp izi olup olmamasından anlarım (171, K, 1).”, “Öncelikle fiziksel olarak darp izi olup olmadığını gözlemlerim (197, K, 4).”, “Bununla ilgili bir eğitim almadığımız için zorlanacağız. Ancak gözle görülür darp izlerinde bunun kesinliğinden emin olabilirim (233, K, 4).”, “Fiziksel şiddete maruz kalıp kalmadığını vücuduna bakarak morlukların, şişliklerin olup olmadığına bakarak karar verebilirim (309, K, 4).”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre öğretmen adayları şiddete maruz kalan öğrencileri belirlemede öğrencilerin davranışlarından sonra en çok vücutta meydana gelen herhangi şişlik, morluk gibi darp izlerine bakılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” temasının “psikolojik durumlarını analiz etme” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Her öğrencimi yakından tanımaya iç dünyasını öğrenmeye çalışmaya çabalarım. Öğrencimi tanıdıktan sonra zaten şiddete maruz kalıp kalmadığını anlarım (51, K, 1).”, “Öğrencimin ruh haline bakarım. İçine kapanık, sessiz, mutsuz tavırlarından anlarım (85, K, 1).”, “Öğrencinin resminde kullandığı çizimlerden ve kompozisyonda kullandığı kelimelerden öğrencinin psikolojik durumunu analiz ederek şiddete maruz kalıp kalmadığını anlayabiliriz (137, K, 1).”, “Yaptığı resimler bize bu konuda ipucu verebilir (183, K, 4).”, “Çocuk ailesinden şiddet görüyorsa aile ile kompozisyon yazdırıldığında orada yazdıklarından anlaşılabilir (225, K, 4).”, “Psikolojik durumundan mesela içine kapanık olan bir çocuğun şiddete maruz kalmış olabileceği düşünülebilir (241, K, 4).”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre öğretmen adaylarının bir bölümü; öğrencilerin yaptıkları resimler ve yazdıkları kompozisyonların şiddete maruz kalan çocukları belirlemede faydalı olabileceğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” temasının “öğrenci ile konuşma” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“İlk olarak onların ruhsal durumlarının davranışlarına yansımalarını gözlemlerim. Ardından bu konu hakkında şiddete maruz kaldığını düşündüğüm çocukla konuşarak düşüncelerini ve tepkilerini ölçerek gerçeği anlayabilirim (23, K, 1).”, “Zaman zaman öğrencilerimle birebir konuşarak şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilirim (107, K, 1).”, “Öğrencilerimi yakından takip ederek ve onlarla konuşarak anlayabilirim (151, K, 1).”, “Anne veya babası hakkında düşünceleri sorulduğunda olumsuz tepkiler veriyorsa şiddete maruz kalmış olabilir ya da evde şiddet

uygulanıyor olabilir (175, K, 4).”, “Öğrencilerle konuşarak verdikleri dönütlerden şiddet maruz kalıp kalmadıkları hakkında bir yargıya varmaya çalışırım (187, K, 4).”, “Öğrencilerimle konuşurum, ailelerle konuşurum. Evlerine ziyarete giderim. Buralardan şiddete yönelik bir şeyler varsa görebilirim (329, K, 4).”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre öğretmen adayları şiddet uygulanıp uygulanmadığını belirlemede ailelerle ya da çocuklarla konuşulması gerektiğini belirtmişlerdir. Konuşarak, öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlamak için öğrenci-öğretmen arasında güvene dayalı ilişkinin olması gerektiğinden ve öğrencinin öğretmenin amacını anlamaması gerekir yönünde öğretmen adayları görüş bildirmiştir. Karşılıklı güvene dayalı ilişki sorunların dile getirmede önemli bir payının olduğu düşünülebilir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “öğrencilerin şiddete maruz kalıp kalmadıklarını anlayabilme” temasının “Öğrencinin çevresi ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerine bakma” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Çocuğun arkadaşlarıyla ve ailesiyle olan iletişimine bakarak bilgi sahibi edinebilirim (3, K, 1).”, “Ders içinde ve dışında arkadaşlarıyla kurduğu iletişim şeklini gözlemleyerek anlayabilirim (73, K, 1).”, “Sınıf ortamında derse katılımında bir düşüş, arkadaşlar arası ilişkilerde çekiniklik göstermesinden şiddete maruz kalıp kalmadığını öğrenebiliriz (135, K, 1).”, “Öğrenci sıkılgan, kendi başına duran, arkadaş edinemeyen sosyal olmayan çocuklar ya da okula devamsızlığı çok olan çocuklar gözlem altında tutularak şiddete maruz kalıp kalmadığı belirlenebilir (179, K, 4).”, “Öğrencimin sınıf içindeki ilişkilerini incelerim. Örneğin şiddete maruz kalan insanların sergiledikleri saldırganlık ya da içine kapanıklık gösterip göstermediğine bakarım (239, K, 4).”, “Sosyal ortamlarda gözlemlerim, sınıfta çok sessiz olup olmamasına ve sosyal ilişkilerine bakarım (255, K, 4).”

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre bazı öğretmen adayları şiddetin çocukların çevresiyle iletişimini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünmektedirler. Öğretmen adaylarının görüşlerine göre öğrencilerin pasif, içine kapanık ve arkadaşları ile sosyal etkileşimler kuramaması veya arkadaşlarına karşı saldırgan bir yapı sergilemesi öğrencilerin şiddet gördüğüne dair işaret olduğunu belirtmişlerdir.

2.2. Şiddete Karşı Alınabilecek Önlemler

Araştırmanın ikinci alt problemine yanıt vermek amacıyla “şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler” teması ortaya çıkarılmıştır. Bu temanın ortaya çıkmasını sağlayan kodlar şunlardır:1. öğrencileri bilgilendirmek (n=74), 2. Konuyla ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği

halinde bulunmak (n=54), 3. öğrencilerle konuşmak ya da karşılıklı konuşmalarını sağlamak (n=141), 4. Öğrenciyi korumaya almak (n=39), 5. gerekli eğitsel faaliyetleri sağlama (n=32). Araştırma kapsamında 19 öğretmen adayı bu soruya fikrim yok yanıtını vermişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler” temasının “öğrencileri bilgilendirmek” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Eğer bir sınıf ortamındaysam kişileri muhatap alarak değil de sınıfın geneline yönelik şiddetin kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalışırım (55, K, 1)”, “Onları bilinçlendirme amaçlı programlar düzenlerim (89, K, 1).”, “Sınıfta şiddetin zararlarını anlatan bir sunum yaparım. Birbirine saygı ve sevgiyi öğretmeye çalışırım (131, K, 1).”, “Öncelikle derslerde şiddetin kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalışırım. Sonra bununla ilgili örnekler yaptırım, sınıfta canlandırmalar yaptırım (173, K, 4).”, “İlk olarak şiddet uygulayan öğrencilerin neden buna başvurduklarını araştırırım. Çünkü onların da şiddet gördüğünü düşünürüm. Sonra bu durumun onlara doğrudan olmasa da yanlış olduğunu anlatırım (241, K, 4).”, “Şiddetin neden kötü olduğunu derslerde belirtirim. Bir öğretmen olarak öğrencide görmek istemediğim bir davranışı kendimde yapmamaya özen gösteririm (333, K, 4).”

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında şiddetin yanlış olduğunu anlatmada farklı yollar izledikleri görülmektedir. Bir kısmı şiddet vuku bulduktan sonra bu yolu seçeceğini bir kısmı da böyle bir olay meydana gelmeden şiddetin kötü bir durum olacağını anlatacaklarını belirtmişlerdir. Bazı öğretmen adayları da şiddetin kötü bir şey olduğunu anlatırken öğretmenin tavır ve davranışlarıyla da söylediği sözü desteklemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler” temasının “Konuyla ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla işbirliği halinde bulunmak” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Bu sorunu yaratan kişilerle birebir ve grup çalışmaları yapar, velilerle de bu durumu görüşürüm. Ortak bir çözüm sürecine girerdim. Sorun çözülmiyorsa okuldaki danışman ile işbirliği içinde sorunu çözmeye çalışırdım (19, K, 1).”, “Böyle bir durumla karşılaştığımda aileleriyle görüşüp bir çözüm bulmaya çalışırım (41, K, 1).”, “Şiddet uygulayan öğrenciyle veya kişi ile konuşurum, gerekirse destek alabileceği (psikolog vb.) bir yere sevk ederim (145, K, 1).”, “Ailelerle toplantı yaparak çocuklarını uyardıklarını bu konuda bilinçlendirmelerini isterim (181, E, 4).”, “Başta şiddet eğilimi yüksek öğrencilerin aile içinde sorunlarının olup olmadığını tespit ederim. Şiddet gösteren öğrenciyle konuşur, ailesiyle iletişim kurar ve rehberlik servisine yönlendiririm (187, K, 4).”, “Şiddete

maruz kalan öğrencinin ailesi ve okulun rehberlik servisinin desteğiyle arkadaş çevresini değiştirmesini isterim (207, K, 4)."

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında kişi, kurum ya da kuruluşlarla işbirliğiyle soruna çözüm bulmada; aileyle, okul yönetimiyle ve okul rehberlik servisiyle işbirliği cevapları ağırlıklı olarak belirtilmiştir. Adaylar daha çok bu sorunun kaynağı olarak aileyi görmekte bu yüzden aileyle işbirliği yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, "şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler" temasının "öğrencilerle konuşmak ya da karşılıklı konuşmalarını sağlamak" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Şiddete maruz kalan çocukla konuşmaya çalışır ve sorunlarını anlamaya çalışır buna göre bir çözüm yolu bulmayı denerim (35, K, 1).", "Öncelikle her iki tarafla da sakin bir şekilde konuşup aralarındaki sorunu çözmeye çalışırım (39, K, 1).", "Şiddet uygulayan çocukları kenara çeker konuşurum (51, K, 1).", "Öncelikle bu tarz konularda konuşmaktan çekinmemeleri konusunda konuşurum. Böyle bir olayı benimle paylaştıklarında her iki tarafla da görüşmeler yaparım ve olayın nedenlerini ortadan kaldırmaya çalışırım (177, K, 4).", "Önce şiddet gören değil şiddet gösteren çocuklarla konuşmayı denerim ve neden böyle bir şeye başvurduklarını belirlerim (213, K, 4).", "Şiddet uygulayan öğrencileri uyarır onlarla konuşur ve yaptıkları davranışın yanlış olduğunu anlamalarını sağlarım (335, K, 4)."

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında arkadaşlarından şiddete maruz kalan öğrencilerle ve şiddet uygulayan öğrencilerle konuşmak gerektiğini belirtmişlerdir. Her iki tarafla da konuşmanın gerektiğini belirten cevaplar olduğu gibi sadece taraflardan biriyle de konuşmak gerektiğini belirten cevaplar vardır. Ağırlıklı olarak sorunun çözümü için şiddet uygulayan öğrencilerle konuşmak gerektiği belirtilmiştir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, "şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler" temasının "Öğrenciyi korumaya almak" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Sorunun kaynağı, çözüm yolları araştırılır. Çocuk korumaya alınıp, sorunların çözümüne kadar korunur (1, K, 1).", "Arkadaş çevresinden uzaklaştırıp, kendini daha güvende hissedeceği insanlarla ilişki kurmasını sağlarım (73, K, 1).", "Bulunduğu arkadaş grubundan uzaklaşmasını sağlamak için velilerini çağırıp ilk onları bilgilendiririm (155, K, 1).", "Öğrencinin ailesiyle irtibata geçerek öğrencinin bu çevreden uzaklaştırılmasını sağlarım (161, E, 1).", "Şiddet gösteren arkadaşlarıyla bağıni keseriz. Çünkü arkadaşlık ortamında şiddet uygulayan biri bunu her

zaman başvurur (219, K, 4).”, “Birbirine şiddet uygulayan çocukları birbirinden uzak tutmaya çalışırım (309, K, 4).”

Öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde bazı adaylar şiddet gören çocukların tamamen bulunduğu arkadaş grubunu değiştirmesi gerektiğini belirtirken, bazı öğretmen adayları da şiddete maruz kalan öğrencinin belli bir süre korumaya alarak sorunun çözümünden sonra tekrar arkadaşlarıyla ilişkisini devam etmesini gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, “şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler” temasının “gerekli eğitsel faaliyetleri sağlama” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Arkadaş çevrelerinde gerekli kontrolleri sağlamak için şiddete meyilli olan çocukların şiddete başvurmamaları sağlayacak eğitimi sağlarım (15, E, 1).”, “Eğer öğrenci arkadaşlarından şiddet görüyorsa özgüveni eksiktir ve çekingendir. Onun özgüvenini geliştirecek eğitim olanağı sunulur (81, E, 1).”, “Öğrencilere özgüven aşılama denerim, bu gibi durumlarda neler yapmaları gerektiğini ve kimlerle konuşmaları gerektiğinden bahsederim (137, K, 1).”, “Öğrenciler arasında sevgi saygı ortamını oluşturmaya çalışırım, grup çalışmalarına yer veririm (193, K, 4).”, “Grup ödevleri etkinlikleri oluşturulabilir. Birlikte bir şeyler yaparlarsa belki birbirlerini sevme fırsatı bulurlar. Sevgi öfkeyi yeneceği için öncelikle öğrenciler arasındaki bağın güçlenmesi amaçlanmalıdır (201, K, 4).”, “Okuldaki arkadaş grubundan şiddet görüyorsa eğer arkadaşlarıyla bu sorunu halletmeye çalışırım ya da arkadaşlarıyla şiddet gören çocuğu ortak etkinliklerle birlikte birbirlerini sevmelerini sağlarım (233, K, 4).”

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında okulda öğrenciler arasında meydana gelen şiddet davranışların engellenmesinde yapılması gereken eğitsel faaliyetleri; şiddet uygulayan çocuklara şiddetin olumsuz yanlarıyla ilgili eğitim verme, şiddet gören çocuklara şiddet görmelerini engelleyecek yöntemleri öğretme ve iki tarafı da kaynaştıracak eğitim olanakların sağlanması şeklinde belirtmişlerdir. Şiddet ortamının engellenmesi için öğrencileri kaynaştıracak grup etkinlikleri yapmak en çok verilen cevaplardandır.

2.3. Aileden Şiddet Gören Öğrencilere Yönelik Alınabilecek Önlemler

Araştırmanın üçüncü alt problemine yanıt vermek amacıyla "ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler" teması ortaya çıkarılmıştır. Bu temanın ortaya çıkmasını sağlayan kodlar şunlardır: 1. psikolojik destek almalarını sağlamak (n=22), 2. polis veya yetkili kurumlara bildirmek (n=59), 3. veli toplantısı yapma ya da ev ziyaretlerinde bulunma (n=185), 4. ailelere yönelik seminer ya da konferans vermek (n=33), 5. okul rehber öğretmeni ya da uzmana başvurmak (n=42). Ayrıca

araştırma kapsamında 18 öğretmen adayı bu soruya fikrim yok yanıtını vermişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, "ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler " temasının "psikolojik destek almalarını sağlamak" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Aile ile konuşup bir psikoloğa gitmelerine ikna etmeye çalışırım (26, K, 1).", "İlk önce çocuğun şiddete maruz kaldığını anlarım daha sonra aile ile konuşup onları psikoloğa yönlendiririm ve psikolog yardımı ile sorunu çözmeye çalışırım (38, K, 1).", "Aileye şiddete yönelik tedavi konusunda bir psikiyatristten yardım almasını söylerim (74, K, 1).", "Aileler ile bireysel konuşurum eğer çözüm üretmiyorlarsa psikolojik tedavi almalarını isterim (124, K, 1).", "Önce aile ile görüşürüm daha sonra ise eğer gerekiyor ise bir psikoloğa başvururum (260, K, 4)."

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerine göre öğretmen adayları ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik aile psikologlarına başvurmayı ya da ailelerin uzman yardımı alması gibi konuları ilk yapılacak iş olarak görmeyip ailelerle konuştuktan sonra bu işlemlerin yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, "ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler " temasının "polis veya yetkili kurumlara bildirmek" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Aile ile konuşma çözüm getirmez ise aile ve sosyal politikalar bakanlığına başvurup çocuğun ailesinden ayrılmasını sağlarım (70, K, 1).", "Çocuğun ailesi ile konuşurum sorun devam ederse çocuğun daha güvende olacağı bir yere yerleşmesini sağlarım (72, K, 1).", "Sosyal kurumlara başvururum ve polise giderim, polisten hangi kurumlara gidip neler yapabileceğim hakkında bilgi alırım (78, K, 1).", "Aile ile konuşmak çözüm getirmezse üst makamlara dilekçe ile başvururum (84, K, 1).", "İlk önce aileyi kendim uyarırım hala bir değişme olmuyor ise sosyal hizmetler kurumuna şikâyetle bulunurum onlar gereğini yapar (122, K, 1).", "Önce öğrenci ile görüşüp sorunu anlarım, daha sonra polise haber veririm (176, K, 4)."

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında polis ya da yetkili kurumlara başvurma durumunu en son çare olarak görmektedirler. Ancak öğretmen adaylarının başvurulacak kurumlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra öğretmen adaylarının sosyal hizmetler müdürlüğüne, polise ve aile ve sosyal politikalar bakanlığı gibi başvurulacak kuruluşları bildiği görülmektedir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, " ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler " temasının "Veli toplantısı yapma ya da ev ziyaretlerinde bulunma" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"Aileler ile etkili bir konuşma yapıp olayları anlamalarına ve onları doğru yöne yönlendirmeye çalışırım (10, K, 1).", "Aileleri okula çağırırdım ve şiddetle bir yere varılamayacağını, şiddet uyguladıkça çocuklarını kaybetme ihtimalleri olduğunu hatırlatırım (12, K, 1).", "Ailelere yönelik ev ziyareti yaparım ve öğrencimin psikolojisini yanlış yönde ilerlediğini belirtirim (46,K,1).", "Aileler ile iletişime geçip, ne gibi durumlardan dolayı şiddet uyguladıklarını anlamaya çalışırım ve bu yönde ilerlerim (64, E, 1).", "Ev ziyaretlerine gidip öğrencimin ailesi ile görüşmeler yapıp şiddetin çocuk için zararlı olduğundan bahsederim (150, K, 4).", "Aileleri şiddet hakkında bilgilendiririm. Şiddetin çözüm olmadığını ve çocuğu daha olumsuz etkileyeceğini söylerim (68, E, 1).", "Öğrencinin ailesi ile özel olarak görüşürüm. Şiddetin hiçbir çözüm getirmeyeceğinden bahsederim. Evlalarına daha iyi davranmaları gerektiğinden bahsederim (79, K, 1).", "Konuya ev ziyaretleri vasıtasıyla aileyle yakın temas kurarak başlarım, daha sonra ailenin çocuğa yaklaşımını değiştirmesini sağlarım (194, K, 4).", "Aileleri çağırır onlara bu yaşlarda böyle davranmanın onların geleceği açısından böyle bir davranışın uygun olmadığını, konuşarak problemlerin çözülebileceğini hem şiddet gösterirlerse çocuklarda ileride özgüven sorunları olabileceğini anlatırım (96, K, 1).", "Velilerle yaptığım ev ziyaretlerini sıklaştırırım (126, K, 1)."

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında aile içi şiddet gören öğrenciler için en çok aile ile görüşme ve veli toplantısı yapma seçeneğini düşündükleri görülmektedir. Şiddetin çocuklar üzerinde ne gibi olumsuz etkilere yol açtığını bildikleri ve bu konuda velilere yeterli düzeyde bilgi verebileceklerini düşündükleri görülmektedir. Bunun yanı sıra bazı öğretmenlerin bu gibi durumlarda ise ailelere yönelik ev ziyaretleri yaparak sorun hakkında yeterli düzeyde bilgi toplamayı uygun gördükleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının aile ile görüşmelerinin temel sebebi ise şiddetin gerekçesini belirlemek ve bu bilgi doğrultusunda önlem almak olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında adayların şiddetin çocuklar üzerinde ki olumsuz etkilerine ilişkin yeteri kadar bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, " ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler " temasının "Ailelere yönelik seminer ya da konferans vermek" koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

"İlk önce ailelere bu konu hakkında konferans düzenlenip bilgi edinmelerini sağlarım (36, K, 1).", "Öğrencilerin ailelerinden gördükleri

şiddete ilişkin bir seminer hazırlarım ve çocuklarının geleceğini tehlikeye attıklarını etkileyici bir seminer ile onlara anlatırdım (42, K, 1).”, “Ailelere şiddet ile ilgili bir konferans düzenlerim şiddetin eğitimdeki olumsuz etkilerini anlatırım (114, K, 1).”, “Şiddet gören öğrencilerin aileleri şiddet ile ilgili sempozyumlara katılmalıdır (134, K, 1).”, “Ailelere bir seminer veya konferans oluşturulmasını sağlarım, toplantıda şiddetin kötü bir şey olduğunu fayda vermediğini çocukların ruhsal sağlığını bozduğunu söylerim (166, E, 4).”, “Aileler ile konuşup onları eğitsel ve bu konu ile ilgili kongre ya da konferanslara davet ederim (168, K, 4).”

Öğretmen adaylarının görüşlerine bakıldığında okulda yapılan veli toplantılarının ve ev ziyaretlerinin şiddeti engellemede yetersiz olduğunu ve bu konuda uzmanların da yer aldığı velilere yönelik konferans ve seminerlerin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Katılımcıların görüşlerinden elde edilen bulgulara göre, " ailelerinden şiddet gören öğrencilere yönelik alınacak önlemler " temasının “okul rehber öğretmeni ya da uzmana başvurmak” koduna ilişkin bazı katılımcı ifadeleri aşağıda verilmiştir.

“Okul rehber öğretmeninden konu ile ilgili yardım alırım ve rehber öğretmen ile birlikte aile ile özel olarak konuşurum (80, K, 1).”, “Aile ile konuşup çocuğun bir eşya gibi itilip kakılmak yerine bir hediye olduğunu anlatırım ve daha sonra rehber öğretmenden yardım alırım (112, E, 1).”, “Aile ve çocuk ile görüşüp daha sonra rehberlik servisi ile birlikte sorunları çözmeye çalışırım (186, K, 4).”, “Böyle bir durumda olursam meslektaşlarımdan ya da okul psikolojik danışmanından yardım alırım (204, K, 4).”, “Veli ile konuşmak eğer faydalı olmaz ise rehber öğretmenine ya da okul idaresine durumu bildiririm ve nasıl bir yol izlemem gerektiği konusunda onlardan yardım alırım (234, K, 4).”

Öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin aileler ile görüşmesi sonuç getirmediğinde direkt polis ya da ilgili kuruma başvurmak yerine bu konuda uzman kişi ya da kişilerden yardım alarak çözmeye çalışmaktan yana oldukları görülmektedir. Özellikle okullarda görev yapan rehber öğretmenlerin bu konuda kendilerine yardımcı olacağını düşünmektedirler. Ayrıca okul idaresinden de yardım alabileceklerini ve böylece izlenecek olan yol hakkında fikir sahibi olacaklarını belirtmişlerdir.

3. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonuçlarına göre öncelikle öğretmen adaylarının şiddetin önemine, doğurduğu problemlere ve başarılı bir eğitim-öğretim süreci için çözülmesi gereken bir sorun olduğuna ilişkin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Özellikle bayan öğretmen adaylarının şiddete ilişkin daha yapıcı ve uygulanabilir çözüm önerileri getirdiği söylenebilir. Kadına yönelik şiddetin toplumumuzda yaygın olması bayanların bu konuda

farkındalık düzeylerini artırmış olabilir. Sargın (2010) öğretmen adaylarının çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerini; cinsiyet, öğrenim gördükleri alan ve yaş değişkenlerine göre incelediği çalışmada öğretmen adaylarının çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde bir farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda iki araştırmanın sonuçları farklılaşmaktadır. Öğretmen adaylarının göreve başladıklarında sınıflarında yaşanabilecek şiddet olaylarına karşı yapılacaklara ilişkin teorik boyutta doğru bilgilere sahip oldukları görülmektedir. Özellikle yaşanan şiddete ilişkin alınacak önlemler ve bu konuda başvurulması gereken kurum veya kuruluşlar hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Öğretmen adaylarının şiddet vakaları ile karşılaştıklarında öncelikle durumu sorgulamaları ve şiddetin kaynağını bulmak istemeleri doğru bir müdahale sayılabilir. Görüşlere bakıldığında genel olarak adaylar öncelikle şiddet belirtisi gösteren durumlarda öğrenci ile konuşup olayı anlamaya çalışmaları gerektiğini daha sonra ise aile ile görüşüp olayı derinlemesine izlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Okulda yapılacak veli toplantılarının yeterli olmadığı görüşünü savunan bir grup öğretmen adayı bu konuda en iyi bilgi için yerinde gözlemi önermektedirler. Bu konuda aileye yönelik ev ziyaretlerinin yapılması gerektiği ve gerekirse okul rehber öğretmeninden ya da bir uzmandan yardım alarak beraber ev ziyareti yapıp olayı yerinde gözlemlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının okul aile işbirliğinin önemini farkında olduğunu göstermektedir. Bu bulguyu destekler nitelikte, Fekkes, Pijpers ve Verloove-Vanhorick (2006) yaptıkları çalışmada da zorbalık olayları hakkında öğretmenlerin tek başına zorbalık olaylarını önlemede yeterli olmadığını ve bunun ancak çocuklar, ebeveynler, öğretmenler ve sağlık uzmanları arasında düzenli iletişimle sağlanabileceği ortaya konmuştur.

Araştırma bulgularına göre okul rehber öğretmenin şiddeti önlemede önemli etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Yavuzer (2011) “Okullarda Saldırganlık/Şiddet: Okul ve Öğretmenle İlgili Risk Faktörleri ve Önleme Stratejileri” başlıklı çalışmasında eğitim temelli önleme programlarının hazırlanıp uygulanabilmesi için okul psikolojik danışmanlarının gerekli yeterliklere sahip olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışma araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Şiddetin olduğuna dair izlenim edinildiğinde ise öncelikle eğer çözülebilecek bir konu ise okul rehber öğretmeni ile çözüm bulmayı eğer çözülemeyecek bir durum ise ailenin bir uzmandan ya da psikiyatristten yardım alınması gerektiği de görüşler arasında yer almaktadır. Adaylar aile ile görüşme ile ya da uzman yardımı gibi çözümler ile sonuca ulaşamazlarsa bu konu ile ilgili kurum ya da kuruluşlara başvurmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Özellikle polis, sosyal ve aile politikaları bakanlığı, çocuk esirgeme kurumları, emniyet müdürlüğü ya da hastane gibi kurumlara başvurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir

takım öğretmen adayı ise bu gibi çözümlerin yanı sıra aile içi şiddet acil yardım hattına başvurmayı önermişlerdir. Bu da adayların sorunların çözümüne ilişkin farklı yöntemleri ve yolları bildiklerini göstermektedir. Bunların yanı sıra adayların görüşlerine bakıldığında aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini bildikleri görülmüştür. Özellikle çocuklara yönelik şiddetin çocuk üzerinde hayat boyu devam edeceğini, ileriki yaşamında olumsuz etkilere yol açacağını ve şiddetin bir çözüm olmayacağını belirttikleri görülmektedir. Levendosky ve Graham-Bermann (2001) 120 şiddet gören anne ve yaşları 5-12 arasında değişen çocuklarıyla yatıkları çalışmada aile içi şiddet davranışlarının yaşandığı ortamdaki kişilerde bu davranışın ağır şekilde üzerlerinde sürekli etkisi olduğunu saptamışlardır. Yapılan bu çalışma öğretmen adaylarının aile içi şiddet davranışlarının çocuklardaki kalıcı etkisinin farkında olduklarını göstermektedir.

Öğretmen adaylarına şiddete maruz kalan çocukların nasıl belirleneceği sorusuna adayların çocuğun psikolojisinden, davranışlarından, fiziki durumundan gibi farklı kategoride cevaplar vermişlerdir. Summers (2006) çalışmasında, aile içi şiddete maruz kalan veya tanık olan çocukların yaşadıkları sorunları şu şekilde kategorileştirmiştir; 1. davranışsal, 2. sosyal, 3. duygusal/psikolojik, 4. bilişsel/tutumsal, 5. Fiziksel, 6. uzun dönemli etkileri olan sorunlar. Ayrıca araştırma literatürünün aile içi şiddetin yaşam boyu belirtileri ve buna maruz kalmanın doğrudan olmayan etkileri konusunda önemli bilgi sağladığını göstermiştir. Bu çalışma aile şiddetine maruz kalan veya tanık olan çocukların belirlenmesinde çeşitli belirtilerin olduğunu göstermektedir. Araştırmaya göre ailede şiddet gören öğrencilerin ileriki yaşamlarında şiddet uygulama ihtimallerinin yüksek olduğu görüşü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Hatunoğlu ve Hatunoğlu (2005) çalışmalarında, bugün şiddet uygulayan öğretmenlerin kendilerinin de geçmişte eğitim sistemi içinde şiddete maruz kalmış bireyler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde Gürsoy (2009) çalışmasında çocuklar önünde anne ve babanın tartışmaları, hatta fiziki şiddet uygulamaları, çocuğa yönelik sözlü veya fiziki şiddet uygulamaları nedeniyle çocuklarda şiddet eğiliminin oluştuğu sonucuna varılmıştır. Bu üç çalışmanın sonuçları birbirini destekler niteliktedir. Bulgulara göre aileleri bilgilendirmek adına okullarda eğitimde şiddet ve aile içi şiddet konusunda bilgilendirici toplantılar, seminerler verilmesi gerektiğini ayrıca uzman kişi ya da kuruluşların konu üzerinde konferans ya da çalıştaylar yapması gerektiğini belirtilmiştir. Tezel Şahin ve Özyürek (2014) çalışmalarında üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete yönelik görüşlerini belirlemişlerdir. Bu çalışmada öğrencilerin aile içi şiddetin önlenmesine yönelik görüşlerine bakıldığında öncelikle toplumun eğitimi, evlilik öncesi eğitim, bireysel eğitim/terapi ve aile üyelerinin eğitiminin öncelikli olduğu sonucuna varılmıştır. İki çalışma ailelerin uzman kişi ya da kişiler tarafından verilen

eğitimin şiddeti azaltacağı sonucunda paralellik göstermektedir. Ayrıca öğretmen adayları aile içi şiddetin çocukları çok etkilediğini ve bu durumun göreve başladıklarında sıklıkla karşılaşacakları bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Nitekim Özmen ve Küçük (2013) çalışmalarında öğrencilerin ailede yaşadıkları şiddetin az sayıda öğrenci tarafından belirtilmesine karşın, giderek bir artış gösterdiğini ve yaklaşık her yedi öğrenciden birinin ailede şiddet gördüğünü, her dört öğrenciden birinin de psikolojik baskı gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma Söz konusu çalışma ile desteklenmektedir. Öğretmen adaylarının bir kısmı, öğrencinin öğretmenine güvendiği takdirde her türlü derdini anlatabileceğini ve sağlanan güven sayesinde, öğrencinin öğretmene şiddet görüp görmediğine dair yaşadıklarına anlatacağına, öğretmenin de öğrencinin yaşadıklarını anlatmasıyla gerekli önlemleri daha rahat alabileceğini belirtmişlerdir. Sünbül (1996) çalışmasında öğretmenlerin öğrencilere arkadaşça davranması gerektiğini ve bu sayede öğrencilerin kişisel problemleri için sık sık öğretmene başvuracaklarını bulgulamıştır. Bu çalışma da öğretmen adaylarının görüşlerini desteklemektedir. Araştırma her ne kadar nitel bir çalışma olup nicel araştırmalar gibi sınıflara göre anlamlı farklılıkları incelemese de araştırmacılar tarafından sınıf öğretmenliği 1. sınıfta eğitim gören adaylar ile sınıf öğretmenliği 4. Sınıfta eğitim gören adayların görüşlerine bakılmıştır. Çalışma öncesi 4. sınıfta eğitim gören öğretmen adaylarının eğitimde şiddete ilişkin gerek kavramsal ve teorik boyutta gerekse şiddet gören öğrencilere ve ailelerine yönelik eğitsel uygulamalarda ve şiddeti önlemede başvurulacak yöntemler konusunda daha fazla bilgi sahibi oldukları düşünülmekteyken çalışma sonucunda bu görüşün doğru olmadığı, 1. sınıfta eğitim gören öğretmen adaylarının eğitimde şiddete ilişkin şiddet olgusunun vuku bulunduğu zamanlarda alınacak önlemlerde ve yapılacak eğitsel uygulamalarda daha yapıcı çözüm önerileri sundukları görülmüştür. Araştırma sonucunda şu öneriler getirilebilir: YÖK eğitim fakülteleri müfredatına eğitimde şiddet ve şiddet durumunda yapılacak uygulamaları içeren bir ders ekleyebilir. Her ne kadar araştırmada öğretmen adaylarının çatışma ve şiddete ilişkin farkındalık düzeyleri yüksek çıksa da bu düzeyin artırılmasına ilişkin eğitsel faaliyetler yapılabilir. Öğretmen adaylarına okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması derslerinde eğitimde şiddet ve şiddetin önlenmesine yönelik uygulamalı eğitimler verilebilir. Öğretmen adaylarına öğrenci velileri ile şiddeti önlemeye yönelik yapılması gereken ev ziyaretleri hakkında bilgilendirici eğitimler verilebilir. Öğretmen adaylarına şiddet durumlarında okul çevresinde bulunan sağlık, güvenlik, emniyet veya sivil toplum örgütü gibi kuruluşlarla nasıl iş birliği yapılacağına dair bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Başar, H. (1994). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegem Yayınları No:13.
- Bayındır, N. (2010). Aile İçinde Yaşanan Şiddete Karşı Çocuğun Gösterdiği Tepkiler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 1-9.
- Beaudoin, H., & Roberge, G. (2015). Student perceptions of school climate and lived bullying behaviours. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (174), 321-330.
- Bilgiç, E. ve Yurtal, F. (2009). An Investigation of Bullying According to Classroom Climate. *Journal of Theory and Practice in Education*, 5 (2), 180-194.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Cohn, A., & Canter, A. (2002). What schools and parents can do. *National Mental Health & Education Center*. 01 Ocak 2015, http://www.naspweb.org/resources/factsheets/bullying_fs.aspx
- Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24 (1), 123-130.
- Çelikten, M., Şanal, M. ve Yeni, Y. (2005). Öğretmenlik Mesleği ve Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 207-237.
- Çınkır, Ş. ve Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (34), s. 236-253.
- Demirtaş, Z. ve Ersözlü, E. (2007). Okul Kültürü İle Öğrencilerin Şiddete Başvurma Davranışları Arasındaki İlişkiler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (2), 178-189.
- EARGED (2008). Öğrencilerin Şiddet Algısı. Ankara: 2008.
- Eleni, P. (2014). School bullying: the phenomenon, the prevention and the intervention. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (152), 268-271.
- Espelage, D. L., & Swearer, S. M. (2003). Research on school bullying and victimization: What have we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32 (3), 365-383.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I.M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Education Research*, 20 (1), 81-91.
- Graham, S., & Juvonen, J. (1998). Self-blame and peer victimization in middle school: An attributional analysis. *Developmental Psychology*, (34), 587-599.
- Gürsoy, M. (2009). Öğrencilerde şiddet Eğilimi ve şiddete Yönelik Öğretmen Algıları. *KKTC Milli Eğitim Dergisi-TRNC Journal of National Education*, (3), 13-30.
- Hatunoğlu, B. Y. ve Hatunoğlu, A. (2005). Öğretmenlerin Fiziksel Cezalandırmaya İlişkin Görüşleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (2), 105-115.
- Hay, D. F., Paync, A., & Chadwick, A. (2004). Peer relations in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (1), 84-108.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile İçi Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 4 (2), 204-222.

İbrahim Halil Yurdakal, Mehmet Soyuoçuk
Sınıf Öğretmeni Adaylarının Şiddet Gören Öğrencilere Yönelik Alınacak Önlemlere ve Eğitim Uygulamalarına İlişkin Görüş ve Düşünceleri
Primary School Teacher Candidates Views and Opinions About Taking Measures and Educational Practices for Students Subjected to Violence

- Jimerson, S. R., Swearer, S. M., & Espelage, D. L. (2010). International scholarship advances science and practice addressing school bullying. In S. R. Jimerson, S. M. Swearer, & D. L. Espelage, (Eds.). *Handbook of Bullying in Schools: An International Perspective* (pp. 1-6). NY: Routledge.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenler ve Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Yönelik Görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 539-562. http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2009_cilt7/sayi_3/539-562.pdf.
- Kızmaz, Z. (2006). Okuldaki Şiddet Davranışının Kaynakları Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 47-70.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı
- Kütük, Ö. (2008). *Liselerde Okul Güvenliğine Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lajoie, G., McLellan, A., Seddon, C., & Seddon, R. (1997). *Take action against bullying*. Blackline Masters: Bully Beware Productions.
- Levendosky, A. A., & Graham-Bermann, S. A. (2001). Parenting in battered women: The effects of domestic violence on women and their children. *Journal of Family Violence*, 16 (2), 171-192.
- Limber, S. P. (2006). The Olweus bullying prevention program: An overview of its implementation and research basis. In S. R. Jimerson & M. J. Furlong, (Eds.), *The handbook of school violence and school safety: From research to practice* (pp. 293-308). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Merriam, S. B. (2014). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Nitel Veri Analizi*. (S. Akbaba ve A-A. Ersoy, Çev. Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- O'Connell, P., Pepler, D., & Craig, W. (1999). Peer involvement in bullying: Insights and challenges for intervention. *Journal of Adolescence*, 22 (4), 437-452.
- Olweus D. (1993) *Bullying at School: What we know and what we can do*. United Kingdom, Blackwell Publishing.
- Öğülmüş, S. (1995). *Okullarda Şiddet ve Vandalizm*. Yayınlanmamış Araştırma Raporu, Ankara Üniversitesi, E.B.F.
- Özme, F. ve Küçük, N. (2013). İki Ayrı Zaman Diliminde Okulda Şiddet Durumu. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11 (2), 78-96.
- Öztuna Kaplan, A. (2013). Durum Çalışması. S. Baştürk, (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Reja, Manfreda, L. K., Hlebec, V. ve Vehovar, V. (2003). Open-ended vs. Close-ended Questions in Web Questionnaires. *Developments in Applied Statistics*. (19), 159-177.
- Rigby, K. (2008). *Children and bullying: How parents and educators can reduce bullying at school*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Saliceti, F. (2015). Bullies and Victims: A Charming Education to Cope With Distress. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (197), 1161-1165.

- Sargın, N. (2010). Öğretmen Adaylarının Çatışma ve Şiddete İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16 (4), 601-616.
- Song, Y. S. (2006). *The Role Of Protective Peers And Positive Peer Relationships In School Bullying: How Can Peers Help?* Unpublished doctorate dissertation, University of Nebraska.
- Summers, A. (2006). *Children's Exposure to Domestic Violence: A Guide to Research and Resources*. National Council of Juvenile and Family Court Judges.
- Sünbül, A. M. (1996). Öğretmen Niteliği ve Öğretimdeki Roller. *Eğitim Yönetimi*, 2 (4), 597-607.
- Şahin, N. ve Dişsiz, M. (2009). Sağlık Çalışanlarında Aile İçi Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 264-274.
- Swearer, S., Song, S., Cary, P. T., Eagle, J. W., & Mickelson, W. T. (2001). Psychosocial correlates in bullying and victimization: The relationship between depression, anxiety, and bully/victim status. In R. A. Geffner & M. Loring, (Eds.), *Bullying behavior: Current issues, research, and interventions* (pp. 95-121). Binghamton, NY: Haworth Press.
- Şarlayan, Z. (2008). Yönetici ve Öğretmenlere Göre İlköğretim Okullarında Şiddet Oluşumunun Nedenleri. *XVII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, 1-3 Eylül 2008*.
- Türkmen, M. (2004). *Ortaöğretim Kurumlarında Okul Güvenliği ile İlgili Yaşanan Sorunlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel Şahin, F. ve Özyürek, A. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddete Yönelik Görüşleri. *Akademik Bakış Dergisi*, (40).
- WHO (2014). *Violence Prevention Alliance*. 15 Mart 2014, <http://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>
- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda Saldırganlık/Şiddet: Okul ve Öğretmenle İlgili Risk Faktörleri ve Önleme Stratejileri. *Millî Eğitim Dergisi*, (192), 43-61.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim Okullarında Zorbalığın Yaygınlığı ve Doğası. *Türk PDR Dergisi*, (28), 1-13.